

Paweł Król, Waldemar Nadolski

Początki saneczkarstwa w Galicji (1900-1914)

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura
Fizyczna 12/2, 27-44

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Paweł KRÓL*
Waldemar NADOLSKI**

Początki saneczkarstwa w Galicji (1900–1914)

Streszczenie

Saneczkarstwo po raz pierwszy na ziemiach polskich pojawiło się w Krakowie i Zakopanem na początku XX wieku, około 1900 r. Inicjatorami rozwoju sportu saneczkowego byli prof. Henryk Jordan i dr Eugeniusz Piasecki, wówczas 28-letni absolwent medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Eugeniusz Piasecki był kontynuatorem i zwolennikiem idei prof. Henryka Jordana. Zapoznał się z rozwojem różnych dyscyplin sportowych uprawianych w parku Jordana w Krakowie. Po studiach przebywał krótko w Wiedniu. Młodość spędził w Zakopanem, gdzie prowadził m.in. Zakład Ortopedyczny, w którym realizował gimnastykę higieniczną. W sierpniu 1900 r. wygłosił prelekcje na temat rozwoju sportu, taternictwa i turystyki w kurorcie, opublikowane w miejscowej prasie.

Słowa kluczowe: Galicja, kultura fizyczna, saneczkarstwo, początki saneczkarstwa.

Eugeniusz Piasecki w kolejnym referacie w grudniu 1900 r. *O sporcie śniegowym* wskazał na prawdziwego pioniera saneczkarstwa w Polsce – prof. Henryka Jordana, który u podstawy kopca Kościuszki w Krakowie zjeżdżał na saneczkach wraz z młodzieżą rzemieślniczą:

po gładko ujeżdżonej powierzchni śniegu cały szereg małych saneczek sunie własnym ciężarem, niezaprężony w konie. Na każdej siedzi jeden lub kilku ludzi i hamuje szalony pęd, dotykając ziemi końcami stóp¹.

Artykuł dra Eugeniusza Piaseckiego zainspirował elitę zakopiańskiej społeczności do podjęcia starań o utworzenie stowarzyszenia sportowego w uzdrowisku. Pierwsze próby zorganizowania w lutym 1901 r. klubu sportowego, podjęte przez Związek Przyjaciół Zakopanego, były nieudane². Dopiero w listopadzie tego roku założono Towarzystwo Sportowe w Zakopanem, które zajęło się

* Dr, Wydział Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego.

** Dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu.

¹ E. Piasecki, *O sporcie śniegowym*, „Przegląd Zakopiański” 1900, nr 50, s. 463.

² *Do zwolenników sportu!*, „Przegląd Zakopiański” 1901, nr 4, s. 28; nr 5, s. 37.

głównie urządzeniem ślizgawki. W 1902 r. praktykowano również jazdę na saneczkach:

amatorów zimowych zabaw na powietrzu nie brak w Zakopanem. Garstka ich urządziła sobie zjeżdżanie na saneczkach z góry. Wybrano jednak miejsce (w Modrzejowie) tak dalece niefortunne, że w jednym tygodniu nastąpiło 5 wypadków³.

Krótko jednak trwała ożywiona działalność Towarzystwa Sportowego – pod koniec 1902 r. znacznie ograniczyło swoją aktywność z powodu wyjazdu z Zakopanego jego inicjatora Jana Szymańskiego⁴. O rozwoju sportów zimowych w Zakopanem w 1903 r. informował korespondent „Nowej Reformy”:

od dwóch lat bawi tu przez zimę mnóstwo pierwszorzędnych rodzin polskich, wołą tu jechać niż za granicę. Wyrobiło się żywe pożycie towarzyskie, zakwitły sporty zimowe, a w szczególności sport saneczkowy. Może nigdzie w Europie nie ma tak wspaniałego toru na saneczki szwajcarskie, jak na przestrzeni z Kuźnic do Muzeum Chałubińskiego i dalej. Hrabia Zamoyski, nader życzliwie usposobiony dla tegoż sportu, zamierza, jak słyszymy, urządzić w jak najkrótszym czasie odpowiedni tor z Kuźnic, aby sankarze i nadobne sankarki nie byli narażeni na wymijanie wozów i ewentualne wypadki⁵.

Dopiero około 1905 r. pierwsze sanki sportowe sprowadzono do Lwowa. Popularyzacją tej dyscypliny od 1906 r. zajęło się Towarzystwo Zabaw Ludu i Młodzieży (przekształcone później w Towarzystwo Zabaw Ruchowych). Zorganizowało ono 14 stycznia 1906 r. pierwsze we Lwowie zawody saneczkowe⁶. W kolejnych latach organizacją zawodów saneczkowych we Lwowie zajmowały się stowarzyszenia i kluby sportowe, m.in. AZS, „Czarni”, „Pogoń” i „Znicz”.

Spotkania piłkarskie sportowców lwowskich w Krakowie w czerwcu i wrześniu 1906 r. oraz patronat sportowy Henryka Jordana nad tymi ośrodkami zaowocowały rozwojem kilku dyscyplin sportowych w grodzie Kraka, w tym m.in. saneczkarstwa. Redaktor krakowskiego „Czasu” w listopadzie 1907 r. pisał:

„Cracovia” ma wnieść na ręce pana prezydenta memoriał w sprawie rozwinięcia sportu zimowego w Parku dra Jordana, można się spodziewać, że miasto nie odmówi poparcia młodemu zwolennikom sportu. Będzie tu chodziło o wyasygnowanie niewielkiej kwoty na sprawienie saneczek i „rennwolfów”⁷ do Parku, a jestem przekonany, że znajdzie się wiele osób, którzy na ten cel nie poskąpią datków i przyjdą z pomocą materialną⁸.

Autor artykułu zapewnił, że w niedługim czasie, staraniem „Cracovii”, jedna z firm krakowskich zaprezentuje różnego rodzaju saneczki systemu „Lapland”, w tym i rennwolfy⁹.

³ „Przegląd Zakopiański” 1902, nr 10, s. 96.

⁴ „Przegląd Zakopiański” 1902, nr 50, s. 474.

⁵ *Z pod Giewontu*, „Nowa Reforma” 1903, nr 34, s. 1.

⁶ „Kurjer Lwowski” 1906, nr 12, s. 3; „Słowo Polskie” 1906, nr 19, s. 5.

⁷ Rennwolfy – „wilki” to odmiana saneczek, na których jazda odbywała się w pozycji stojącej.

⁸ „Czas” 1907, nr 276, s. 3.

⁹ Tamże.

W Sokalu na Wołyniu, w jednym z większych miast Galicji, młodzież gimnazjalna uprawiała saneczkarstwo już zimą 1907/1908 r. Szkoła zakupiła dwoje sanek na 6 i 4 osoby¹⁰. W 1909 r. uczniowie uprawiali saneczkarstwo na wzgórzach nad Bugiem. Gimnazjum dysponowało ośmioma saneczkami, w tym sześcioma typu rennwolf¹¹.

Sport saneczkowy na początku XX wieku rozwinął się także w Bielsku (Bielitz), które było zamieszkiwane głównie przez ludność niemiecką¹². W roku szkolnym 1907/1908 w sprawozdaniu szkolnym Gimnazjum w Bielsku odnotowano po raz pierwszy fakt, że młodzież chętnie korzystała z jazdy saneczkami. Nie wiadomo, czy te pierwsze próby saneczkarskie wśród młodzieży były wynikiem współpracy z bielską sekcją Beskidensverein założoną w 1907 r., chociaż wiele na to wskazuje. Owa sekcja, a właściwie Zimowy Klub Sportowy (Winter-sportclub Bielitz-Biala des Beskidensvereines) propagujący sporty zimowe, głównie narciarstwo – prowadził działalność wśród śląskich i małopolskich Niemców¹³.

Sport saneczkowy w Galicji zaczął się rozwijać również w innych miejscowościach. W 1908 r. saneczkarstwo uprawiano w Zakopanem na stokach Gubałówki. Miało to związek z działalnością Zakopiańskiego Oddziału Narciarzy Towarzystwa Tatrzańskiego i jego współzałożyciela Mariusza Zaruskiego, który czynił starania o wybudowanie w Zakopanem toru bobslejowego¹⁴. Do Zakopanego na początku lutego 1909 r. przybyła ponad 100-osobowa wycieczka „ogniska nauczycielskiego” z Krakowa. Wycieczka połączona była z uprawianiem sportów zimowych, w tym i saneczkarstwa¹⁵. Zainteresowanie pobytem w Zakopanem rosło zwłaszcza w okresie świątecznym. W trakcie świąt Bożego Narodzenia w 1909 r. do Zakopanego przybyli sportowcy z różnych stron Polski, uroki kurortu doceniła prasa:

dla amatorów sportu saneczkowego nie brak w Zakopanem długich i urozmaiconych terenów, o wielkim niejednokrotnie spadzie. Na Gubałówce, dzięki subwencji Krajowego Związku Turystycznego, utrzymywany jest stały tor saneczkowy, który tak pod względem swej długości, jak i doskonałości położenia nie ustępuje najlepszym torom zagranicznym¹⁶.

¹⁰ II sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum w Sokalu za rok szkolny 1907/08, Sokal 1908, s. 8.

¹¹ III sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum w Sokalu za rok szkolny 1908/09, Sokal 1909, s. 8.

¹² Na podstawie: *Der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in Schlesien*, Troppau 1912, ludność Bielska mówiąca w domu językiem niemieckim stanowiła 81,5% wszystkich mieszkańców Bielska. Podobne szacunki podawano w polskiej prasie, przyznając, że w Bielsku w 1910 r. mieszkało tylko 13% Polaków: „Ilustrowany Kurjer Codzienny” 1911, nr 291, s. 7.

¹³ *Jahresbericht des k. k. Staats-gymnasiums in Bielitz für das Schuljahr 1907/08*, Bielitz, s. 49.

¹⁴ K. Szujewski, *Początki sportów zimowych*, źródło: <http://www.sportowahistoria.pl/index.php/10-artykuy/sport/108-pocztki-sportow-zimowych> [stan z 12.02.2012].

¹⁵ „Kurjer Lwowski” 1909, nr 40, s. 3.

¹⁶ „Nowości Ilustrowane” 1909, nr 52, s. 7.

Ponadto saneczkarstwo uprawiano rekreacyjnie jak i coraz częściej wyczynowo na drodze do Kuźnic.

Fot. 1. Wycieczki narciarskie i saneczkowe do Kuźnic i Kalatówek w 1909 r. w Zakopanem

Źródło: „Nowości Illustrowane” 1909, nr 52, s. 7.

Nieco później saneczkarstwo dotarło do Krynicy. Stało się to za sprawą członków lwowskiego Karpackiego Towarzystwa Narciarskiego, którzy w latach 1907–1910 wędrowali na nartach w paśmie Jaworzyny i Radziejowej. Byli oni jedynymi w tym czasie narciarskimi „odkrywcami” gór w okolicach Krynicy. Być może saneczkarstwo po raz pierwszy zagościło tam w 1909 r.¹⁷ Uprawiane było na okolicznych wzniesieniach. Rozkwit sportów zimowych w kurorcie, w tym i saneczkarstwa, nastąpił dzięki doprowadzeniu linii kolejowej do Krynicy w 1911 r., działalności prelekcyjnej m.in. Kazimierza Hemmerlinga i inicjatywie tamtejszego lekarza, właściciela Zakładu Hydropatycznego, dra Henryka Ebersa¹⁸.

Dopiero pod koniec 1909 r. w Krakowie urządzono tor saneczkowy o długości 700 m na Woli Justowskiej. Jego wadą była zbyt duża odległość od centrum

¹⁷ W. Nadolski, *Wychowanie fizyczne i sport na Ziemi Sądeckiej w latach 1867–1918*, Nowy Sącz 2007, s. 161–163. Od wielu lat powszechnie uważa się Krynicy za kolebkę saneczkarstwa w Polsce, co jednak nie jest prawdą. Informacje te pochodzą z wielu stron internetowych. Ich źródłem mogły być m.in. nieprawdziwe informacje oraz błędna interpretacja samego artykułu pt. *70-letnie tradycje saneczkarstwa*, „Dziennik Polski” 1979, nr 29, s. 6, omawiającego początki sportu saneczkowego w naszym kraju. Nieprawdziwa jest informacja, że pierwsza sekcja saneczkowa powstała w 1909 r. Być może autor artykułu miał na myśli Towarzystwo Saneczkowe w Krakowie. Przed I wojną światową żaden klub czy stowarzyszenie sportowe nie posiadało odrębnej sekcji saneczkowej. Funkcjonowały one w ramach sekcji sportów zimowych lub sekcji narciarskich.

¹⁸ W. Nadolski, *Wychowanie fizyczne...*, s. 161–163.

miasta, a przewożenie saneczek np. w tramwaju bez dodatkowej opłaty było niedozwolone. Projektowany był również kolejny tor w Krakowie o długości 350 m na Sikorniku. Pierwszy z wymienionych torów powstał z inicjatywy bliżej nieokreślonego Towarzystwa Saneczkowego, drugi miał powstać ze środków Związku Turystycznego. W związku z tym „Cracovia” zrezygnowała z wybudowania własnego toru saneczkowego, także z powodu wysokich kosztów inwestycji¹⁹.

W 1909 r. w okolicach Bielska drewniana chata (Rodelhütte lub Stefanka) na szczycie Koziej Góry (683 m n.p.m.) została zaadaptowana przez Komitet Popierania Ruchu Turystycznego na potrzeby sportu saneczkowego i udostępniona amatorom sportów zimowych, którzy zimą mogli znaleźć tu doskonałe warunki do uprawiania saneczkarstwa.

Fot. 2. Schronisko na Koziej Górze (Rodelhütte) i początek toru saneczkowego przed I wojną światową
Źródło: T. Biesik, *Schroniska górskie na starej pocztówce i fotografii, Beskid Mały, Śląski i Żywiecki*, Bielsko-Biała 2004.

Przy samym schronisku usytuowany był początek toru saneczkowego, koniec zaś znajdował się przy restauracji Emmerhof w Cygańskim Lesie. Sanki można było wypożyczyć w schronisku i zjechać aż do restauracji, skąd transportowane były z powrotem do schroniska. Całość trasy liczyła od 2300 do 3000 m, nieścisłość spowodowana była tym, że różne źródła podawały rozbieżne informacje o długości toru²⁰. Z pewnością tor był jednym z dłuższych obiektów w tym czasie, na których startowali polscy zawodnicy. W 1910 r. prasa lwowska

¹⁹ „Przegląd Sokoli” 1909, nr 23, s. 4.

²⁰ *Kozia Góra, czyli schronisko na Stefance*, źródło: <http://www.kozia.pl/historia.html> [stan z 12.02.2012]; *Czy tor saneczkowy w Cygańskim Lesie musi niszczyć?*, źródło: http://bielskobiala.gazeta.pl/bielskobiala/1,88025,7820774,Czy_tor_saneczkowy_w_Cygańskim_Lesie_musi_niszczec.html#ixzz2LeOiYvsY [stan z 12.02.2012].

informowała o odbywających się tam zawodach. Według relacji tor liczył wówczas 2300 m i posiadał siedem ostrych krzywizn. W zawodach startowało 81 zawodników, w tym również polscy zawodnicy. W zawodach jedynek panów najlepszy rezultat wynosił 4.11, wśród kobiet 5.54. Najlepsza dwójka osiągnęła rezultat 4.06,4, drugie miejsce w tej konkurencji zajęli Polacy z czasem 4.20. Niestety prasa nie podała nazwisk ani zwycięzców zawodów, ani startujących w nich sportowców polskich. Podsumowano jednak, że tor zbudowany był według najnowszych wymogów sportowych, „nadający sposobność do emocyjnej a bezpiecznej jazdy”²¹. Także w Zakopanem sezon saneczkowy 1910 r. znajdował się w pełni,

sanki i narty mkną jedne za drugimi, a nie brak na nich oprócz młodych i uśmiechniętych twarzy, także i osób starszych, które również oddają się temu sportowi²².

Na łamach „Kurjera Lwowskiego” korespondent gazety z Zakopanego wygłosił apel, w którym stwierdził, że

sport saneczkowy bardzo się rozwija, jak również jazda na „ski” i wobec tego warto by pomyśleć o założeniu fabryki wyrobu saneczek i nart w kraju, które teraz z Davos albo z Czech do nas wagonami sprowadzają. Sport saneczkowy rozszerza się na cały kraj, więc zaspokojenie potrzeb tego sportu krajowym wyrobem byłoby najwłaściwsze, przez co wiele tysięcy koron pozostałoby w kraju²³.

Kraków od jesieni 1909 roku posiadał tylko jeden tor saneczkowy, którego właścicielem było Towarzystwo Saneczkowe. Dla członków „Cracovii” udostępniało tor bezpłatnie w poniedziałki, co było znacznym udogodnieniem, gdyż obiekt ten sporo kosztował, wstęp dla obcych wynosił 2 korony dziennie.

Saneczkarze „Cracovii”, wspólnie z członkami krakowskiego AZS i krakowskiego koła Karpackiego Towarzystwa Narciarskiego w okresie ferii świątecznych wyjechali do Zakopanego²⁴, co zresztą skrupulatnie odnotowano w prasie:

od tygodnia roją się przyległe Zakopanemu Kuźnice od saneczek i nart, na których liczni amatorzy narażają nogi i ręce. Karnawał zupełnie nie daje się odczuwać – wszyscy tak zajęci saneczkami, wycieczkami, że ani czasu nie mają, ani ochoty do tańca²⁵.

AZS z Krakowa 27 lutego 1910 r. zorganizował kolejną wycieczkę saneczkowo-narciarską do Zakopanego. Wzięło w niej udział 15 narciarzy i narciarek oraz kilku saneczkarzy. Warunki pogodowe były bardzo dobre. Saneczkarze nie

²¹ „Kurjer Lwowski” 1910, nr 91, s. 91.

²² „Kurjer Lwowski” 1910, nr 55, s. 3.

²³ „Kurjer Lwowski” 1910, nr 81, s. 3; F. Długoszewski, *Krajowa Szkoła Kołodziejsko-Kowalska*, „Ziemia Sądecka” 1914, nr 17, s. 4. Od roku szkolnego 1913/14 w grybowskiej Szkole Kołodziejsko-Kowalskiej wykonywano sanki, bobsleje i skeletony, które jakością nawet przewyższały wyroby zagraniczne, zdobywając wiele nagród w konkursach.

²⁴ „Kurjer Lwowski” 1910, nr 20, s. 7.

²⁵ „Kurjer Lwowski” 1910, nr 12, s. 2.

spodziewali się, że w Zakopanem zastaną tak dogodne warunki do uprawiania tego sportu:

na Kalatówkach znaleziono śnieg doskonały i tu została część narciarzy i saneczkarze, którzy przez cały dzień używali na doskonałych zjazdach do Kuźnic²⁶.

Fot. 3. Wycieczka AZS z Krakowa do Zakopanego w 1910 roku, wyciąganie saneczek na Kalatówki

Źródło: „Nowości Illustrowane” 1910, nr 10, s. 13.

Sportowcy i amatorzy sportów zimowych w Krakowie w 1910 r. także nie próżnowali. Oblegane były zwłaszcza stoki Góry św. Bronisławy, Skał Panieńskich i Góry Bielańskiej. O popularności tej dyscypliny zimowej świadczy choćby fragment tekstu z krakowskiego „Czasu”:

dzień w dzień ciągną w te strony liczni amatorzy saneczek i nart, a droga wojskowa, prowadząca od fortu na Kopca Kościuszki, aż pod kościół Norbertanek jest ulubionym terenem do zjazdów. Sport saneczkowy zna Kraków dopiero od dwóch lat, a dzisiaj sport ten liczy w Krakowie nie mniej zwolenników od footballu. Pod Kopcem Kościuszki znajduje się codziennie co najmniej 150 saneczek, a położenie szosy na grzbiecie Góry św. Bronisławy pozwala na zjazdy nie tylko na szosie wojskowej doskonale w śnieg zapatrzonej przez wozy, ale i na zjazdy w kierunku Wisły i Błoń. Tu też prócz saneczek prywatnych spotyka się saneczki klubowe „Cracovii”, wśród których tzw. „lenkev” wielosiedzeniowy, zbliżający się typem do bobsleja, budzi powszechną sensację²⁷.

Saneczkarstwo w 1910 r. uprawiali również sportowcy innego krakowskiego klubu sportowego – „Wisły”²⁸. Na torze Towarzystwa Saneczkowego na Woli Justowskiej również notowano duży ruch sportowy. Zorganizowano zawody

²⁶ „Nowości Illustrowane” 1910, nr 10, s. 13.

²⁷ „Czas” 1910, nr 46, s. 2.

²⁸ „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 1911, nr 19, s. 5.

bobslejowe. Podkreślano bardzo dobre wykonanie toru, lecz jako wadę wskazywano, że był on raczej dostosowany do jazdy bobslejem niż saneczkami, gdyż na ostatnich 300 metrach nabierało się znacznej prędkości²⁹. W 1911 r. sport saneczkowy w środowisku krakowskim uprawiali w dalszym ciągu sportowcy „Cracovii”, którzy używali torów naturalnych w okolicy Krakowa i organizowali wycieczki do Zakopanego³⁰. Zapewne korzystali również z toru na stokach kopca Kościuszki znajdującego się w lesku zwanym potocznie Sikornikiem. Jego zalety podkreślała kolejna krakowska gazeta, „Ilustrowany Kuryer Codzienny”:

raz po raz zajeżdżają automobile i eleganckie pojazdy, z których wysiada młodzież płci obojga, w białe oponcze sportowe odziana, i dźwigając saneczki do sterowania tzw. „bobsleighy” pnie się na szczyt wzgóрка, skąd za chwile błyskawicznie zjeżdżają na dół. To sport saneczkowy w Krakowie!³¹

Młodzież II Gimnazjum w Nowym Sączu od początku brała udział w wycieczkach Sekcji Narciarskiej nowosądeckiego Oddziału Towarzystwa Tatrzańskiego „Beskid”, którego początki sięgają 1906 roku. Oddział własne saneczki posiadał już w sezonie 1909/1910. Dzięki staraniu dyrekcji II Gimnazjum w Nowym Sączu, która w sezonie zimowym 1910/1911 zakupiła znaczną liczbę saneczek do uprawiania sportów zimowych, uczniowie mogli rozwijać swoje umiejętności nabywane podczas wycieczek TT „Beskid”³². Nic nie wspomiano o organizowanych zawodach, uczniowie uprawiali saneczkarstwo, tylko zjeżdżając z pobliskich wzniesień w okolicach Nowego Sącza³³. Właściwie jedyna wzmianka o początkach sportu saneczkowego w Nowym Sączu pochodziła z artykułu „Gazety Poniedziałkowej” z lutego 1911 r.:

zima tegoroczna, choć krótka, zapisze się jako pamiętna w historii sportów zimowych w naszym mieście. W tym roku zaczęto tu uprawiać na wielką skalę sport saneczkowy, ignorując jednocześnie ślizgawkę³⁴.

Nowy Sącz nie posiadał oczywiście toru saneczkowego, zjazdy o długości 1 km odbywały się w niedalekim Zabełczu (obecnie dzielnica Nowego Sącza) oraz we wsi Wysokie, oddalonej od miasta około 7 km³⁵. Saneczkarstwo uprawiano w roku szkolnym 1910/1911 również w gimnazjum przemyskim. Ćwiczenia w jeździe saneczkami odbywały się pod kierunkiem instruktorów „Sokoła”. Zajęcia prowadzono na torze drogi fortecnej wsi Lipowice pod Przemyślem³⁶.

²⁹ „Czas” 1910, nr 46, s. 2.

³⁰ „Czas” 1911, nr 92, s. 2.

³¹ „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 1911, nr 15, s. 4.

³² *Sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum II w Nowym Sączu za rok szkolny 1910/11*, Nowy Sącz 1911, s. 53.

³³ *Sprawozdanie z czynności Zarządu Oddziału Towarzystwa Tatrzańskiego „Beskid” w Nowym Sączu za rok 1910*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego”, t. 32, Kraków 1911, s. XVIII.

³⁴ „Gazeta Poniedziałkowa” 1911, nr 9, s. 9.

³⁵ Tamże.

³⁶ *Sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum z wykładowym językiem polskim w Przemyślu za 1911 rok*, Przemyśl 1911, s. 21.

W sezonie zimowym 1910/1911 coraz więcej miejscowości galicyjskich rozwijało sport saneczkowy. Kolejną z nich był Sambor, mimo że brakowało tam odpowiedniego toru saneczkowego, a dyrekcja gimnazjum nie widziała potrzeby zakupu sanek dla swych uczniów³⁷. Ale saneczkarstwo było tam bardzo popularne, o czym świadczyła korespondencja „Kurjera Lwowskiego”:

sport ten ma swoich gorących zwolenników i gromadzi na stoku ulicy Jagiellońskiej, obok fary, wieczorami setki młodzieży obojga płci, która saneczkuje się do późnej nocy bez przedsięwzięcia odpowiednich środków ostrożności³⁸.

Młodzież cieszyńskiego II Gimnazjum w roku szkolnym 1910/1911 uprawiała saneczkarstwo prawdopodobnie na torach bielskiego Beskidenverein. W każdym razie saneczkarstwo w tej szkole cieszyło się znaczną popularnością, przewyższając zdecydowanie narciarstwo. Spośród wszystkich 306 uczniów II Gimnazjum 189 osób (ponad 61%) uprawiało saneczkarstwo. Najwięcej saneczkarzy wywodziło się z III klasy – 30, najmniej z VIII klasy – 8 uczniów³⁹. Również młodzież gimnazjalna z Rzeszowa w roku szkolnym 1910/1911 uprawiała saneczkarstwo mimo niedogodnego terenu. Uczniowie wykorzystywali pobliskie wzgórza na zjazdy saneczkami⁴⁰. Saneczkarstwo uprawiano wówczas także w Tarnowie, za tor saneczkowy służyła aleja w ogrodzie strzeleckim. Sport saneczkowy w Gorlicach również zyskał sobie znaczne grono zwolenników. W korespondencji prasowej podkreślano:

w najbliższej okolicy miasta mamy dobry tor, toteż liczne rzesze młodzieży i starszych wędrują tam, by skorzystać ze wspaniałej zimy⁴¹.

W 1911 r. w dalszym ciągu Kraków, Lwów i Zakopane pozostawały głównymi arenami sportu saneczkowego. Dużą popularnością cieszyła się droga do Kuźnic w Zakopanem, która coraz częściej gromadziła na starcie rzesze bobsleistów, rozwijających prędkość około 60 km/h. Było to o tyle niebezpieczne, że zjazdy odbywały się w okolicy, w której odbywał się normalny ruch uliczny⁴². W roku szkolnym 1910/1911 młodzież gimnazjum bielskiego coraz energiczniej uprawiała saneczkarstwo. Po raz pierwszy w sprawozdaniu szkoły wymieniono udział uczniów poszczególnych klas w zawodach szkolnych. W całym roku szkolnym saneczkarstwo w tej szkole uprawiało 323 uczniów. Zjazdy odbywały się pod opieką tamtejszych nauczycieli. W zawodach młodzieżowych odbywających się 12 marca 1911 r. na torze Steffansruhe-Emmerhof zwyciężył Polatschek

³⁷ *Sprawozdanie kierownika filii c.k. Gimnazjum w Samborze za rok szkolny 1911/12*, Sambor 1912, s. 61.

³⁸ „Kurjer Lwowski” 1911, nr 48, s. 4.

³⁹ *Programm des Vereinigten k.k. Albrecht-Gymnasiums in Teschen für das Schuljahr 1910/11*, Teschen, s. 69.

⁴⁰ „Kurjer Lwowski” 1911, nr 81, s. 7.

⁴¹ „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 1911, nr 33, s. 7.

⁴² „Kurjer Lwowski” 1911, nr 17, s. 4.

z IV klasy. Trzecie miejsce zajął Hans Vetter z tej samej klasy, z kolei Schwarz z V klasy zajął również trzecie miejsce w jedynkach⁴³. Kolejny tor saneczkowy w okolicy Bystrej i Bielska powstał pod koniec 1911 r. Tor o długości 5 km i szerokości 3 m został wykonany z inicjatywy dzierżawcy schroniska Klementynki na Szyndzielni⁴⁴. W tym czasie tor rozpoczynający się na wysokości 1110 m n.p.m. uznawany był za jeden z najlepszych w kraju. Znajdował się pod opieką Wintersportclub Bielitz-Biala des Beskidensvereines⁴⁵. Młodzież z Gimnazjum w Bielsku brała udział w kolejnych zawodach saneczkarskich organizowanych przez Wintersportclub. Odbyły się one 18 lutego 1912 r. na torze Steffansruhe-Emmerhof. Alfred Feuerstein z IV klasy zajął trzecie miejsce, a Hans Vetter z V klasy również był trzeci w jedynkach⁴⁶.

Powstające coraz częściej tory saneczkowe w Galicji przyczyniały się do dalszego rozwoju sportu saneczkowego i bobslejowego. Na początku 1912 r. Lwów posiadał oficjalnie trzy tory saneczkowe znajdujące się pod zarządem sfer sportowych (TZR, „Lechii” i „Pogoni”), dwa tory znajdowały się w Krakowie i Bielsku. Tylko jeden tor na Gubałówce posiadało Zakopane, drugi w Kuźnicach był zakazany dla użytku saneczkarzy, chociaż użytkowany „na dziko” przez amatorów tego sportu. Nic zatem dziwnego, że coraz częściej domagano się wybudowania w Zakopanem toru saneczkowego z prawdziwego zdarzenia. Dotychczasowe zjazdy praktykowano z Kuźnic, Kalatówek oraz Doliny Kościeliskiej, ale w 1912 r.

o żadnym torze nie zdążono jeszcze pomyśleć; naturalne zaś pochyłości zgoła nie utrzymywane, urągają najprymitywniejszym wymogom bezpieczeństwa, bariery czy wały ochronne w miejscach nawet groźnych dla życia ludzkiego nie istnieją – co przy samowoli jednostek wjeżdżających końmi pod górę, oraz lekkomyślności ogółu, tworzy chaos nie do opisan⁴⁷.

Ważnym wydarzeniem w rozwoju saneczkarstwa w Galicji w 1912 r. było zorganizowanie zawodów saneczkowych w kolejnej podkarpackiej miejscowości – Jaśle. Nic nie wiadomo o istniejącym tam torze saneczkowym oraz o organizacji samych zawodów, „Ilustrowany Kuryer Codzienny” podał tylko zwycięzców poszczególnych konkurencji. W każdym razie zawody z nagrodami były bardzo interesujące i zgromadziły dużą widownię. W rywalizacji par zwyciężyli L. Methówna z S. Siwikiem przed Steinhausówną z Z. Kosikiewiczem,

⁴³ *Jahresbericht des k.k. Staats-gymnasiums in Bielitz für das Schuljahr 1910/11*, Bielitz, s. 64–65.

⁴⁴ „Klementynka” to nazwa pierwszego schroniska na Szyndzielni nazywanej wtedy Kamitzer Platte (Kamienicka Płyta), wybudowanego w 1895 roku. „Klementynka” spłonęła w momencie uroczystego otwarcia. Później powstało w 1897 roku schronisko pod Klimczokiem o wysokim standardzie pobytu. W pobliżu schroniska, oprócz toru saneczkowego, znajdowała się skocznia narciarska, co powodowało znaczną popularność obiektu.

⁴⁵ „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 1911, nr 290, s. 7.

⁴⁶ *Jahresbericht des k.k. Staats-gymnasiums in Bielitz für das Schuljahr 1911/12*, Bielitz, s. 47–48.

⁴⁷ „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 1912, nr 4, s. 7.

Goldschläzanką z Steinhausem oraz M. Kurzówną z S. Kostkiewiczem. Ogólne zawody dwójek mieszanych zakończyły się również sukcesem L. Methówny z S. Siwikiem przed Steinhausówną z Z. Kosikiewiczem. Kolejne miejsca zajęli: Goldschläzanka z Steinhausem, Patłówna z Kranzem, Haubenstockówna z Alscherem, Kurzówna z J. Kurzem⁴⁸.

W 1912 r. krakowskie wzgórza i tory saneczkowe, mniej lub bardziej oficjalnie oddane dla użytkowników saneczkarstwa, przeżywały totalne obłężenie:

drogą ku Błoniom ciągną setki sportowców, aby użyć jazdy na saneczkach na Sikorniku... Specjalny teren sportowy stanowią Planty, milczącym zezwoleniem publiczności zarezerwowane dla naszych milusińskich⁴⁹.

W tym samym roku w Gimnazjum w Bochni z inicjatywy tamtejszego nauczyciela prof. dra Gofrona powstał „klub saneczkowy”. Klub ten posiadał 40 saneczek i 4 bobsleje, w czasie ferii zimowych organizował wyjazdy saneczkarskie do Zakopanego, Kuźnic, Kalatówek i Doliny Kościeliskiej. W okolicy Bochni we wsi Kopaliny na drodze w kierunku Limanowej młodzież korzystała z toru saneczkowego, którego „pozazdrościłoby niejedno większe miasto”⁵⁰.

W 1912 r. saneczkarstwo uprawiano właściwie wszędzie, gdzie tylko były dogodne warunki terenowe i klimatyczne, m.in. w Oczkowie koło Żywca. Miał tam miejsce zresztą bardzo groźny wypadek, któremu uległa arcyksiężna Maria Teresa, małżonka arcyksięcia Karola Stefana. Na szczęście operacja się powiodła i arcyksiężna wróciła do zdrowia. Ten wypadek pokazał jednak, że sport saneczkowy, w którym częstym wypadkiem ulegała młodzież i dzieci, stanowił duże niebezpieczeństwo także dla dorosłych⁵¹. Prasa galicyjska bardzo często informowała o wielu ciężkich wypadkach i kontuzjach zawodników uprawiających saneczkarstwo. Tragiczne wydarzenie miało miejsce w lutym 1913 r. w Zakopanem. W wyniku wypadku bobslejowego zginęła jedna osoba, a dwie zostały ranne⁵². Zjazdy saneczkowe i bobslejowe odbywały się tam wbrew zakazowi, który na wniosek tamtejszej Sekcji Narciarskiej obowiązywał od poprzedniego sezonu⁵³.

W Bielsku 28 stycznia 1913 r. odbyły się kolejne zawody saneczkarskie z udziałem 9 uczniów tamtejszego gimnazjum. Jeden z nich, Artur Pustowka z III klasy zajął trzecie miejsce. Organizatorem zawodów był Wintersportclub Bielitz-Biała des Beskidensvereines⁵⁴. Następne zawody zorganizowane zostały 2 lutego 1913 r. na torze Steffansruhe-Emmerhof. W konkurencji męskich jedynek zwyciężył Edmund Pechal z czasem 5.60 przed Oswaldem Antesem 5.14

⁴⁸ „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 1912, nr 6, s. 7.

⁴⁹ „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 1912, nr 8, s. 4.

⁵⁰ „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 1912, nr 9, s. 7.

⁵¹ „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 1912, nr 16, s. 4.

⁵² „Kurjer Lwowski” 1913, nr 69, s. 3.

⁵³ „Kurjer Lwowski” 1913, nr 72, s. 4.

⁵⁴ *Jahresbericht des k.k. Staats-gymnasiums in Bielitz für das Schuljahr 1912/13*, Bielitz, s. 68.

i Julusem Deutschem 5.20,5. W jedynkach kobiet wygrała Grete Jacob z czasem 4.47 przed Hilde Kreis 7.10,5 i Louise Roy 10.28,5. Pierwsze miejsce w rywalizacji dwójek męskich zajął Gustav Kotschy z czasem 4.45, drugie miejsce zajął Franz Till – 4.58,5, a trzecie Erwin Traubner – 5.10,5. W konkurencji juniorów najlepszy okazał się Fritz Aschenbrenner z czasem 5.13,5 przed Arturem Pustowką 5.18,5 oraz Friedrichem Krakowskim 5.25⁵⁵. Zawody saneczkarskie były organizowane co roku przez bielską Sekcję Sportową Towarzystwa Beskidzkiego. Zaletą toru Stefansruhe-Emmerhof było dobre przygotowanie dwóch torów do jazdy saneczkami⁵⁶. Przed I wojną światową w okolicach Bielska utworzono trzeci tor saneczkowy Josefsberg-Straconka, który również należał do Wintersportclub Bielitz-Biala des Beskidensvereines⁵⁷. Ze szczytu Josefsberg (Magurka) zjeżdżano w stronę Straconki, prowadził tam zielony szlak, który aktualnie też się tam znajduje⁵⁸. W 1913 r. zawody saneczkowe przeprowadzone zostały także przez filię Gimnazjum w Stryju. Odbyły się one w Strzałkowie, Skolem i Bolechowie. W zawodach brało udział od 14 do 18 uczniów. Ich organizacją zajmował się nauczyciel Bolesław Keim, kierownik gier i zabaw w tamtejszym Gimnazjum⁵⁹.

W 1913 r. w austriackiej prasie inż. Aleksander Bobkowski, jeden z założycieli krakowskiego oddziału Karpackiego Towarzystwa Narciarzy i działacz Tatrzańskiego Towarzystwa Narciarzy, opisywał sport zimowy w Galicji. Artykuł poświęcił głównie roli Zakopanego w rozwoju sportów zimowych. Aleksander Bobkowski podkreślił, że dotąd odczuwalny był brak sztucznych dobrze utrzymanych torów bobslejowych i saneczkowych. Zbyt strome wzgórza i płaskie równiny w Zakopanem utrudniały powstawanie takich torów. Kamieniste drogi leśne i dobrze utrzymane drogi wiejskie z umiarkowanym spadkiem zostały zaadoptowane przez sportowców na potrzeby saneczkarstwa⁶⁰.

Budowę sztucznego toru saneczkowo-bobslejowego w Zakopanem zainicjował Wincenty Szymborski w październiku 1910 r. Później sprawą budowy toru zajęła się Sekcja Narciarska Towarzystwa Tatrzańskiego. Projekt toru dla Sekcji (z Kalatówek do „Księżówki”) wykonał Alojzy Jost w lutym 1911 r. Tor

⁵⁵ „Illustriertes Österreichisches Sportblatt” 1913, nr 6, s. 8.

⁵⁶ E. Tischler, *Wintersport im Bielitz-Biala*, „Illustriertes Österreichisches Sportblatt” 1913, nr 7, s. 3–4.

⁵⁷ *Die östlichen Beskiden im Gebiet der Sektion Bielitz-Biala des Beskiden-Vereines (von der Weichsel bis zur Babia Góra) mit einem Anhang über die westl. Beskiden und das Fatragebirge*, Schweidnitz 1914, s. 25, 55.

⁵⁸ Magurka Wilkowa nazywana w języku niemieckim Josefsberg to jeden z najwyższych szczytów Beskidu Małego o wysokości 909 m n.p.m. Pierwsze schronisko Beskidenverein wybudował tutaj w 1903 roku. Schronisko spaliło się 22 marca 1912 roku. Rok później powstało nowe schronisko z 64 miejscami noclegowymi, źródło: http://www.wbb.2morrow.cal.pl/tablica_pokaz.php?id=464 [stan z 12.02.2013].

⁵⁹ *Sprawozdanie kierownictwa filii c.k. Gimnazjum w Stryju za rok szkolny 1913*, Stryj 1913, s. 24.

⁶⁰ A. Bobkowski, *Wintersport in Galizien*, „Illustriertes Österreichisches Sportblatt” 1913, nr 5, s. 3–4.

został wykonany w 1913 r. przez zarząd dóbr Władysława Zamoyskiego (właściciela terenu) według wspólnego projektu Alojzego Josta i Józefa Ramsa. Jego trasa wiodła z Kuźnic na Kalatówki, nieco powyżej obecnej dolnej stacji kolei linowej na Kasprowy⁶¹. Sekcja Narciarska Towarzystwa Tatrzańskiego w swym sprawozdaniu za 1913 r. podkreśliła, że

budowa doszła już do skutku, tym więcej, że w znacznym stopniu stało się to dzięki naszej Sekcji: postarała się ona o zrobienie projektu trasy i kosztorysu i zwołała zebranie, na którym wybrano komitet, który spopularyzował całą sprawę i usilnie zabiegał o budowę toru⁶².

Fot. 4. Zawody saneczkowe na torze w Zakopanem 2 lutego 1914 r.

Źródło: „Nowości Illustrowane” 1914, nr 6, s. 10.

Tabela 1. Początki i rozwój sportu saneczkowego w Galicji

Lp.	Rok	Miejscowość	Organizacja/organizatorzy sportu saneczkowego
1	1900	Kraków (kopiec Kościuszki)	prof. Henryk Jordan
	1908/1909	Kraków (Wola Justowska)	Towarzystwo Saneczkowe
	1910/1911	Kraków (kopiec Kościuszki-Sikornik)	Krajowy Związek Turystyczny

⁶¹ *Bobslejowy sport*, źródło: http://z-ne.pl/t.haslo,384,bobslejowy_sport.html [stan z 12.02.2013].

⁶² *Sprawozdanie Sekcji Narciarskiej Towarzystwa Tatrzańskiego za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1913 roku*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego”, t. 35, Kraków 1914, s. XXXI.

Tabela 1. Początki i rozwój sportu saneczkowego w Galicji (cd.)

Lp.	Rok	Miejscowość	Organizacja/organizatorzy sportu saneczkowego
2	1901/1902	Zakopane (Modrzejów)	Towarzystwo Sportowe
	1903	Zakopane (z Kuźnic do Muzeum Chałubińskiego)	—
	1908	Zakopane (Gubałówka, później Kalatówki, Kuźnice, Dolina Kocieliska)	Krajowy Związek Turystyczny
	1913/1914	Zakopane-Kuźnice	Sekcja Narciarska Towarzystwa Tatrzńskiego
3	1906	Lwów (ulica Kadecka)	TZLiM (TZR)
	1908	Lwów (Żelazna Woda przy ulicy Snopkowskiej)	TZR, AZS
	1909	Lwów (Żelazna Woda przy ulicy Snopkowskiej)	„Czarni”
	1909	Lwów (na drodze do Kiselki z wejściem od ulicy Teatyńskiej)	„Pogoń”
	1909/1910	Lwów (na ul. św. Zofii obok placu powystawowego)	„Znicz”
4	1907/1908	Sokal (wzgórza nad Bugiem)	Gimnazjum
5	1907/1908	Bielitz (Bielsko)	Gimnazjum
	1909	Bielitz Stefansruhe-Emmerhof	Wintersportclub Bielitz-Biala des Beskidensvereines/Gimnazjum
	przed I wojną światową	Bielitz Josefsberg-Straconka	
6	1909	Krynica	Karpackie Towarzystwo Narciarskie Lwów
7	1910/1911	Nowy Sącz	Oddział Towarzystwa Tatrzńskiego „Beskid”/II Gimnazjum
8	1910/1911	Przemyśl (wieś Lipowice)	„Sokół”/Gimnazjum
9	1910/1911	Sambor	—
10	1910/1911	Teschen (Cieszyn)	Wintersportclub Bielitz-Biala des Beskidensvereines/Gimnazjum
11	1910/1911	Rzeszów	Gimnazjum
12	1910/1911	Gorlice	Gimnazjum
13	1912	Jasło	—
14	1912	Bochnia (wieś Kopaliny)	Gimnazjum
15	1913	Stryj (Bolechów, Strzałków, Skole)	Gimnazjum

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w pracy.

Długość toru wynosiła 1740 m. Pierwsze zawody bobslejowe na tym torze odbyły się 6 stycznia 1914 r. Kolejne zawody zorganizowane zostały 2 lutego tego roku przez Sekcję Narciarską Towarzystwa Tatrzańskiego. W programie zawodów były wyścigi saneczek jedynek i dwójek męskich oraz saneczek jedynek kobiet. Zorganizowano również wyścigi bobslejów trzy-, cztero- i pięcioosobowych⁶³.

Podsumowując początki saneczkarstwa w Galicji, należy stwierdzić, że najwcześniej, około 1900 r., sport ten pojawił w Krakowie i Zakopanem. Pierwsze udokumentowane zawody odbyły się jednak w styczniu 1906 r. we Lwowie. W kolejnym sezonie zimowym uprawiała go już młodzież gimnazjalna w Sokalu. Bardzo szybko saneczkarstwo dotarło z Cesarstwa Niemieckiego do Bielska, które leżąc na pograniczu Galicji i właśnie Cesarstwa Niemieckiego, chłonęło wszelkie postępowe nowinki technologiczne. Roszczenia niemieckie do Bielska powodowały, że im bliżej było do wybuchu I wojny światowej, tym bardziej rosło zaangażowanie niemieckie w rozwój m.in. sportu. W 1907 r. doszło do powołania bielskiej Sekcji Sportowej Towarzystwa Beskidzkiego, która, co trzeba przyznać, bardzo sprawnie i z rozmachem organizowała życie sportowo-turystyczne dla mieszkańców tych terenów. Oprócz ludności niemieckiej czy żydowskiej z obiektów Towarzystwa Beskidzkiego korzystało także kilkanaście procent polskich uczniów tamtejszego gimnazjum. Co roku brali udział w zawodach saneczkowych, organizowanych właśnie dla grup młodzieżowych. Prekursorem saneczkarstwa w Galicji były bez wątpienia Kraków i Zakopane. W krótkim jednak czasie największą rolę w rozwoju tej dyscypliny sportu odegrał Lwów, stąd dzięki komunikacji kolejowej wyruszały rzesze młodych sportowców, głównie narciarzy, którzy niejako przy „okazji” zabierali ze sobą saneczki. W ten sposób doszło do równoczesnego odkrywania terenów narciarskich i saneczkarskich w Galicji. Po spenetrowaniu okolic Lwowa sportowcy lwowscy z KTN, AZS i „Czarnych” przyjeżdżali do Zakopanego. Tam też około 1908 r. saneczkarstwo uprawiano z inicjatywy Mariusza Zaruskiego, początkowo na stokach Gubałówki, później na drodze do Kuźnic. Ważnym ośrodkiem saneczkarstwa w Galicji był Kraków i jego rekreacyjne tereny zlokalizowane w okolicy kopca Kościuszki i parku dra Jordana. Najważniejszym i z pewnością najlepiej przygotowanym obiektem saneczkarsko-bobslejowym był tor wybudowany w 1909 r. na Woli Justowskiej. Około 1910 r. nastąpił gwałtowny rozwój saneczkarstwa w niemal każdym dogodnym miejscu w Galicji, który wymagał tylko pofałdowania terenu i dobrych warunków śnieżnych. W niemal każdej placówce gimnazjalnej młodzież uprawiała saneczkarstwo. To właśnie nauczyciele, przenoszeni z jednej szkoły do drugiej, byli często jedynymi inicjatorami sportu saneczkowego w mniejszych i prowincjonalnych ośrodkach Galicji. Z pewnością w upowszechnieniu saneczkarstwa dużą rolę odegrała sieć połączeń kolejowych

⁶³ „Kurjer Lwowski” 1914, nr 22, s. 8; „Nowości Ilustrowane” 1914, nr 6, s. 8; nr 8, s. 16.

wych. Kolej nie pobierała dodatkowych opłat za przewóz nart czy saneczek. Z czasem rozpoczęła się rywalizacja poza granicami Galicji, głównie w Austrii. Najczęściej, i to z sukcesami, brali w niej udział sportowcy „Czarnych” Lwów, którzy do wybuchu I wojny światowej byli najlepszymi polskimi saneczkarzami w całej Galicji. Obecnie kontynuowane są badania nad saneczkarstwem w okresie międzywojennym.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła drukowane

Die östlichen Beskiden im Gebiet der Sektion Bielitz-Biala des Beskiden-Vereines (von der Weichsel bis zur Babia Góra) mit einem Anhang über die westl. Beskiden und das Fatragebirge, Schweidnitz 1914.

Jahresbericht des k. k. Staats-gymnasiums in Bielitz für das Schuljahr 1907/08, Bielitz.

Jahresbericht des k.k. Staats-gymnasiums in Bielitz für das Schuljahr 1910/11, Bielitz.

Jahresbericht des k.k. Staats-gymnasiums in Bielitz für das Schuljahr 1911/12, Bielitz.

Jahresbericht des k.k. Staats-gymnasiums in Bielitz für das Schuljahr 1912/13, Bielitz.

Programm des Vereinigten k.k. Albrecht-Gymnasiums in Teschen für das Schuljahr 1910/11, Teschen.

II sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum w Sokalu za rok szkolny 1907/08, Sokal 1908.

III sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum w Sokalu za rok szkolny 1908/09, Sokal 1909.

Sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum II w Nowym Sączu za rok szkolny 1910/11, Nowy Sącz 1911.

Sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum z wykładowym językiem polskim w Przemyślu za 1911 rok, Przemyśl 1911.

Sprawozdanie kierownictwa filii c.k. Gimnazjum w Stryju za rok szkolny 1913, Stryj 1913.

Sprawozdanie kierownika filii c.k. Gimnazjum w Samborze za rok szkolny 1911/12, Sambor 1912.

Sprawozdanie Sekcji Narciarskiej Towarzystwa Tatrzańskiego za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1913 roku, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego”, t. 35, Kraków 1914.

Sprawozdanie z czynności Zarządu Oddziału Towarzystwa Tatrzańskiego „Beskid” w Nowym Sączu za rok 1910, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego”, t. 32, Kraków 1911.

II. Prasa

- „Czas” 1907, 1910–1911
- „Illustriertes Österreichisches Sportblatt” 1913
- „Ilustrowany Kuryer Codzienny” 1911–1912
- „Gazeta Poniedziałkowa” 1911
- „Kurjer Lwowski” 1906, 1909–1911, 1913–1914
- „Nowa Reforma” 1903
- „Nowości Ilustrowane” 1909–1910, 1914
- „Przegląd Sokoli” 1909
- „Przegląd Zakopiański” 1900–1902
- „Słowo Polskie” 1906

III. Źródła internetowe

- Bobslejowy sport*, źródło: http://z-ne.pl/t,haslo,384,bobslejowy_sport.html [stan z 12.02.2013].
- http://bielskobiała.gazeta.pl/bielskobiała/1,88025,7820774,Czy_tor_saneczkowy_w_Cyganskim_Lesie_musi_niszczyć_.html#ixzz2LeOiYvsY [stan z 12.02.2012].
- <http://www.kozia.pl/historia.html> [stan z 12.02.2012].
- <http://www.wbb.2morrow.cal.pl/tablicapokaz.php?id=464> [stan z 12.02.2013].
- K. Szujecki, *Początki sportów zimowych*, źródło: <http://www.sportowa.historia.pl/index.php/10-artykuy/sport/108-pocztki-sportow-zimowych> [stan z 12.02.2012].

B. Literatura

- Długoszowski F., *Krajowa Szkoła Kołodziejsko-Kowalska*, „Ziemia Sądecka” 1914, nr 17.
- Nadolski W., *Wychowanie fizyczne i sport na Ziemi Sądeckiej w latach 1867–1918*, Nowy Sącz 2007.

Abstract

The Beginnings of Luge in Galicia (1900–1914)

Luge for the first time on Polish lands appeared in Krakow and Zakopane in the early twentieth century, around 1900. The initiators of the development of sledging sports were prof. Henry Jordan and 28 year old dr. Eugeniusz Piasecki, alumnus of medicine at the Jagiellonian University. Eugeniusz Piasecki was a continuator and follower of prof. Henry Jordan idea. He become acquainted with development of various sports cultivated in Jordan Park in Krakow. After graduation, he stayed shortly in Vienna. He spent his youth in Zakopane, where he ran the department of orthopedics, which guide hygienic gymnastics. In August 1900 he made a lectures about development of sports, mountaineering and tourism in the health resort, which has been published in the local press.

Keywords: Galicia, physical culture, luge, origins, begin.